

DE STROOM VAN TIJD

Pascal Mercier

De stroom van tijd

Uit het Duits vertaald
door Els Snick

Wereldbibliotheek

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij een subsidie van
de Swiss Arts Council Pro Helvetia

swiss arts council

prohelvetia

Oorspronkelijke titel *Der Fluss der Zeit*

© 2026 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

© 2026 Nederlandse vertaling Els Snick / Wereldbibliotheek

© 2026 Voorwoord Els Snick

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van
(delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.

Omslagontwerp Peter-Andreas Hassiepen, München

Omslagbeeld © plainpicture / mia takahara

Omslagbewerking Select Interface

Foto auteur © Isolde Ohlbaum

NUR 303

ISBN 9789028454705

www.wereldbibliotheek.nl

Wereldbibliotheek maakt deel uit van Park Uitgevers

Voorwoord

door Els Snick

Met *De stroom van tijd* krijgt de Nederlandse lezer toegang tot een bijzonder, postuum werk van Pascal Mercier, de schrijver die miljoenen lezers wist te raken met *Nachttrein naar Lissabon* (2006) en later opnieuw indruk maakte met *Het gewicht van woorden* (2019). Dat deze bundel verschijnt na de dood van de auteur (in 2023) verleent de verhalen een extra intensiteit: ze lezen als late variaties op essentiële levenskwesties waar de personages in Merciers eerdere werk steeds mee worstelden: tijd, herinnering, identiteit, gemiste kansen en de intrigerende ondoorgrondelijkheid van de ander.

In deze verhalen keren de hoofdpersonages terug naar beslissende momenten uit hun leven. Ze ontmoeten oude geliefden, betreden opnieuw kamers uit hun jeugd of proberen woorden te vinden voor wat destijds

onuitgesproken bleef. Het zijn typische Mercier-figuren: bedachtzaam, kwetsbaar, intellectueel, rusteloos en gedreven door het verlangen zichzelf en de ander te begrijpen.

Pascal Mercier was het literaire pseudoniem van de Zwitserse filosoof Peter Bieri, die ook onder zijn eigen naam een groot publiek bereikte met toegankelijke en diepzinnige essays over vrijheid, waardigheid en menselijkheid. Deze bundel vormt een passende afsluiting van een uitzonderlijk, dubbel oeuvre: dat van een denker die verhalen schreef en een schrijver die altijd bleef denken.

1944-2023

Overgave

We hadden om twaalf uur 's middags afgesproken en belden aan. Daarna openden we het hek en liepen het pad op. Karl Prager stond in de deuropening. 'U had niet hoeven aanbellen,' zei hij, 'het huis is sinds vandaag immers van u. Sinds middernacht.' We merkten hoe zwaar deze woorden hem vielen. Er school verdriet in, maar ook een verbittering die hij ternauwernood wist te verbergen. Voordat we waren afgeslagen naar de straat waar het huis zich bevond, was ik een parkeerstrook opgereden en had de auto tot stilstand gebracht. 'Is er iets?' had Anna gevraagd. 'Het dringt gewoon plotseling tot me door wat een vreselijk moment dit voor hem moet zijn,' zei ik. 'Hij is in dit huis opgegroeid en heeft daar later decennialang gewoond. En niet alleen gewoond maar ook zijn beroep als restaurator uitgeoefend. Vanmorgen

is hij daar voor het laatst wakker geworden. Of zoals hij bij onze laatste ontmoeting zei: “Het huis leegruimen – dat zult ú moeten doen. Ik wil niet lijdzaam toezien hoe mijn leven naar buiten wordt gedragen.” En nu zit hij daarbinnen te wachten en op de klok te kijken tot we aanbellen. Het lijkt me... dat is niet te verdragen. Toch?’ ‘Nee, eigenlijk niet,’ zei Anna. ‘En als je dan ook nog bedenkt dat hij van hieruit naar het verpleeghuis gaat om dood te gaan – nee, zoiets gun je niemand. Maar hij heeft het zelf zo gewild. Hij wilde zelf de mensen uitkiezen die het huis zouden kopen, nu hij daartoe nog in staat is. Zijn dochter vertrouwt hij niet. En zij woont bovendien ver weg. Maar je hebt gelijk: dat wachten is vreselijk. Laten we daar nu maar een einde aan maken.’

Op het aanrecht in de keuken had Prager de sleutels klaargelegd, heel nauwkeurig op een rijtje, met telkens dezelfde afstand ertussen. ‘Hier, deze vier zijn voor de voordeur, de twee grotere voor het atelier en de twee kleinere voor de achterdeur,’ zei hij. Hij raakte elke sleutel even met zijn wijsvinger aan, één was daardoor iets verschoven, en hij duwde hem voorzichtig weer op zijn plaats. ‘Liefdevol,’ noemde Anna dat achteraf, ‘in die beweging lag al zijn liefde voor het huis, ik kreeg een brok in mijn keel.’ Prager zag onze blikken. ‘Het zijn nu eenmaal mijn sleutels,’ zei hij. ‘Of dat waren ze.’ Plotse-ling deed hij iets waar we van schrokken: hij veegde de sleutels met een heftig gebaar bij elkaar, het gaf een

schurend, schrapend en rinkelend geluid, dat hard en opdringerig de stilte van het huis verbrak. Hij leek zelf te zijn geschrokken van het destructieve dat in dat heftige gebaar had gelegen, want na een aarzelende blik op de wanordelijke sleutels legde hij ze weer netjes naast elkaar. Hij keek schuw en verlegen half langs ons heen: 'Ik zou graag nog even met u door alle kamers willen lopen.'

Hij liep met zware stappen de trap op en greep de leuning stevig vast. Ik vroeg me af of hij altijd zo naar boven ging. Het leek alsof hij zich er met elke zware stap op de houten trap van vergewiste dat hij nog altijd door zijn eigen huis liep. Maar misschien verbeelde ik me dat. Boven liep hij de gang door tot aan zijn slaapkamer. Ik wisselde een blik met Anna. We hadden het bij de eerste bezichtiging al ongemakkelijk gevonden om zijn slaapkamer binnen te gaan. Twee bedden met een nachtkastje ertussen. Op het ene lag in plaats van beddengoed een kleurrijk indiaans kleed, dat moest het bed van zijn vrouw zijn geweest. Zijn eigen bed was keurig opgemaakt, netjes gladgestreken. Prager wees ernaar. 'Wat kon ik vanmorgen anders doen dan het opmaken zoals altijd?' zei hij. 'Maar ik wilde u eigenlijk iets anders laten zien.' Hij opende een wandkast bij het raam. 'Hier. De kerstversiering.' Hij trok een kluwen snoeren met elektrische lampjes tevoorschijn. 'Ziet u die haakjes daarboven, naast de gordijnroede? Daar moeten ze aan vast worden gemaakt, en daar beneden zit het stopcontact. Mijn versiering is

de mooiste van de wijde omgeving, dat zeggen ze allemaal. U zult dat vast in ere willen houden.’ Wij zeiden niets, en hij bleef lang zwijgend staan tussen de kast en het raam, een snoer met lampjes in zijn roerloze hand. ‘Ik...’ begon hij, maar hij stokte en stond nog een poosje te zwijgen. Uiteindelijk klom hij op een krukje naast de radiator, trok aan het snoer in zijn hand tot er nog meer lichtjes uit de kast tevoorschijn kwamen, en bevestigde het uiteinde ervan aan de haak naast de gordijnroede. Toen stapte hij weer van het krukje af. ‘Snapt u wat ik bedoel?’ vroeg hij. We knikten. Hoewel het een grotesk schouwspel was: een lampjessnoer dat vanuit een kast, zonder zichtbaar nut, aan een haak naast de gordijnroede was bevestigd. ‘Als dat allemaal aangesloten is moet het er ’s nachts prachtig uitzien,’ zei ik. ‘Nu gaan we verder,’ zei Prager stijfjes, en we verlieten de slaapkamer met het bungelende lichtsnoer. ‘Dat snoer, dat zonder doel of nut uit de kast tevoorschijn kwam, in een grote boog doorhing, en Prager, die in een poging om het verleden vast te houden plotseling verstarde – dat was bijna niet te verdragen,’ zei Anna achteraf. Haar was opgevallen wat ik ook had gezien: dat Prager de deur van de slaapkamer krachtig achter zich dichttrok, met een onverzettelijkheid die leek te zeggen: geen vreemde die hier ooit nog binnenkomt. Ik dacht: we bevinden ons op dun ijs.

De kamer ernaast was kleiner dan de andere. Prager ging bij het raam staan en draaide aan de jaloezieën

zodat er meer licht binnenviel. ‘Ik vind dit licht het prettigst,’ zei hij. Hij liet zijn blik door de kamer glijden. ‘Dit is lang een kinderkamer geweest. Eerst voor mij, later voor Charlotte, onze dochter. Daarna was het Dorothea’s naai- en strijkkamer. Daar in de hoek stond jarenlang een vitrine met beeldjes van glas uit Murano. We zijn dikwijls in Venetië geweest en gingen dan altijd ook naar de glasblazers in Murano. Tot Dorothea die beeldjes plotseling niet meer in huis wilde hebben en ze verkocht. Ik heb nooit begrepen waarom.’ Hij keek ons aan. ‘Wat gaat u met deze kamer doen?’ Dat wisten we nog niet, zeiden we. Prager liep de gang weer op. ‘Ik wil het eigenlijk ook helemaal niet weten,’ zei hij zacht, als tegen zichzelf, terwijl hij voor ons uit liep. Ineens bleef hij staan, haalde zijn telefoon uit zijn jaszak en liep terug naar de kleine kamer. We hoorden een zacht geklik. ‘Ik was nog vergeten een foto te maken van de streepjes op de muur,’ zei hij toen hij terugkwam, ‘waaraan je kon zien hoe Charlotte en ik groeiden. De kamer is verschillende keren opnieuw geschilderd, maar we lieten de twee rijen streepjes vrij.’ Hij toonde ons de foto op zijn telefoon. ‘Ik wil dat bij me hebben,’ zei hij.

De derde kamer, op de bovenste verdieping, had schuine wanden en dakramen en was ingericht als woonkamer. Er hing een lichte geur van koude pijpbrood. ‘Hier hebben Dorothea en ik vaak gezeten toen mijn ouders nog beneden woonden,’ zei Prager. ‘Wilt u niet even

plaatsnemen?’ Hij haalde pijp en tabak uit zijn jaszak. Anna en ik keken elkaar aan. Geduld, zei haar blik. We gingen zitten. Prager streek een lucifer af, hield die bij de tabak en trok. Plotseling stopte hij. ‘Ik had u moeten vragen of ik mocht roken,’ zei hij, een beetje schuldbe-
wust en ook een beetje bokkig. ‘Geen probleem,’ zei Anna. Er lag zoveel kalmte in de manier waarop ze dat zei dat ik dacht: dit is ze, dit is de vrouw met wie ik hier wil komen wonen.

‘Later, toen ik hier alleen woonde met Dorothea, werd dit de rookkamer,’ zei Prager, terwijl hij met zijn pijp een uithalende beweging maakte die de hele kamer omvatte. ‘En dat is zo gebleven. Als ik wil roken, kom ik hier.’ We zaten een poosje zwijgend bij elkaar. Ik liet mijn blik over de boekenkast glijden. Prager volgde mijn blik. ‘Het zijn vooral boeken over meubelmakerij en meubel-
restauratie, en ook een aantal over architectuur,’ zei hij. ‘Ik had ook graag willen leren hoe je oude fresco’s res-
taureert, maar dat is er niet van gekomen. Ik weet niet meer precies wat u me verteld hebt, maar had u geen beroep dat daar enigszins bij aansluit?’ ‘Wij zijn archeo-
logen,’ zei ik, ‘en ja, dat sluit daar inderdaad enigszins bij aan.’ ‘Mijn vader,’ zei Prager, ‘was ook meubelmaker, en hij restaureerde meubels. Ik was als kind al niet weg te slaan uit de werkplaats beneden en heb nooit iets an-
ders willen worden.’ Hij trok aan zijn pijp en streek met zijn hand over zijn gezicht. ‘Ik wou dat ik een zoon had

die dit alles zou voortzetten. Charlotte – zij leeft in een heel andere wereld. Hebt u kinderen?’ Ik schudde het hoofd.

Prager stond abrupt op. ‘Excuseer,’ zei hij, ‘ik moet even snel naar de badkamer.’ ‘Laten we naar beneden gaan,’ zei Anna, ‘hij komt wel achter ons aan.’ Ik keek op mijn horloge. Het was na tweeën. ‘We moeten hem de tijd geven,’ zei ze, ‘denk aan wat je daarnet in de auto hebt gezegd.’ Beneden liepen we de keuken in en keken samen door het raam, van het pad tot aan het hek. Anna sloeg haar arm om mijn middel en ik legde mijn arm om haar schouder. ‘Wie zullen er de volgende jaren niet allemaal door dat hek komen,’ zei Anna. ‘Ik kan niet wachten tot Prager het achter zich sluit en wij hier ons nieuwe leven kunnen beginnen. We hadden toch afgesproken dat de keuken volledig vervangen wordt?’ ‘Niet alleen de keuken,’ zei ik.

Prager kwam de trap af, langzaam, bijna in slow motion. Hij moest zich er bij elke trede van bewust zijn dat het zijn laatste stap was. ‘Kunnen we nog een keer naar boven?’ vroeg hij. ‘Ik wil u laten zien hoe je de dakramen moet verstellen als je de buitenkant wil schoonmaken. Daar is een trucje voor dat u zou moeten kennen.’ Als dit zo doorgaat, dacht ik, spring ik uit mijn vel. ‘Dank u, dat is heel vriendelijk,’ zei Anna met de grootste vanzelfsprekendheid, ‘maar wij hebben precies dezelfde ramen in het huis waar we tot nu toe hebben gewoond.’ Daar was

geen sprake van, we woonden op de begane grond, maar ik viel Anna bij.

Prager ging ons voor naar de eetkamer. Vanwege deze kamer had Anna me een paar dagen eerder midden in de nacht wakker gemaakt. ‘We kunnen het huis niet kopen!’ had ze opgewonden gezegd.

‘Waarom niet?’ ‘Die kroonluchter en die enorme tafel met die hoge stoelen – als in een sjofel kasteel. Ik droomde ervan en ben naar buiten gerend, de frisse lucht in.’ ‘Maar dat doen we toch allemaal weg,’ had ik gezegd, ‘de kamers zullen er heel anders uitzien als ze opnieuw behangen zijn en onze eigen meubels er staan.’ Anna heeft een rijk en nauwkeurig voorstellingsvermogen, en het verbaasde me dat ze Pragers huis niet allang had ingericht en tot het onze gemaakt. Ze lag nog een hele poos wakker.

‘Ik heb deze tafel en stoelen op de kop getikt in een zaak voor afgedankt theatermeubilair,’ zei Prager. ‘Ze zagen er versleten en groezelig uit, zoals ze daar stonden. Ik heb ze volledig gerestaureerd.’ Hij streek met zijn hand over het tafelblad. ‘Is dit geen prachtig materiaal? Ik heb er fineer van kersenhout op gelegd.’ Anna voelde aan het blad en knikte. ‘Hoelang bent u hiermee bezig geweest?’ Mijn hemel, dacht ik, vraag hem dat nou niet, straks staan we hier nog een uur. ‘Maar Georg,’ zei Anna toen we het er achteraf over hadden, ‘het was de laatste keer dat hij zijn dierbare tafel en stoelen kon zien, dat hij

ze kon aanraken en erover kon vertellen. Net als met alle andere dingen: het was de laatste keer dat hij ze zag. Daarna zou alles alleen nog maar een herinnering zijn. De tijd en ons ongeduld waren toch niet van belang.' 'Natuurlijk heb je gelijk,' zei ik.

Mijn ongeduld was ook niet zomaar ongeduld. Eigenlijk was het geen ongeduld in de normale zin van het woord. Het werd alleen van minuut tot minuut moeilijker te verdragen om te moeten toezien bij zijn afscheid.

'Als het u interesseert, vertel ik u graag hoe zoiets in zijn werk gaat,' zei Prager. 'Laten we aan tafel gaan zitten, ik serveer u een kop koffie en leg de verschillende stappen van de restauratie uit. Is dat geen goed idee?' 'Een prima idee,' zei Anna. 'Tot zo dan maar,' zei Prager, 'ik zet snel koffie, ik heb nog wat voorraad, en een beetje suiker vind ik ook nog wel.' Ik zag zijn soepele, bijna zwierige stappen toen hij naar de keuken ging en moest denken aan zijn zware stappen op de trap. Die verandering had iets griezeligs. 'Weet je wat?' zei Anna zacht, toen hij in de keuken was. 'Ik heb je toch onlangs wakker gemaakt omdat ik had gedroomd van die tafel, die stoelen en die afschuwelijke kroonluchter. Wat we nu, op dit moment, meemaken helpt op een eigenaardige, wonderlijke manier om die nachtmerrie van me af te schudden. Kijk naar die afschuwelijke lamp: we halen hem eraf en laten hem ophalen, net zoals de tafel en de stoelen. Een fluitje van een cent!'

We hoorden in de keuken het water koken. ‘Wacht eens,’ zei Anna plotseling. Ze liep naar de hoek van de kamer en tilde een stukje op van de losliggende vloerbedekking. ‘Mijn hemel, er ligt parket onder! Een echte parketvloer! Waarom heeft hij die in godsnaam bedekt met een donkere vloerbedekking?’ Anna stond nog in de hoek toen Prager met het dienblad binnenkwam en de dampende koffiekopjes op tafel zette. Hij zag de opgetilde vloerbedekking en verstarde. ‘Ik...’ begon hij, zette een paar onzekere, doelloze stappen naar de ene kant en dan naar de andere kant, liep ten slotte langs Anna naar de hoek, knielde en propte het opgetilde tapijt terug op zijn oorspronkelijke plek. Toen hij aan tafel ging zitten en naar zijn kopje greep, trilden zijn handen en morste hij koffie. ‘Wat wilde u ons vertellen? Over het restaureren, bedoel ik,’ zei Anna. Ze zei het als een dokter die zich richt tot een instabiele patiënt. Prager schoof het kopje en het schoteltje met de gemorste koffie van zich af, zo ver dat het duidelijk betekende: het hele plan om iets te vertellen was voorbij nog vóór het begonnen was. ‘Je restaureert gewoon,’ zei hij bars en koppig. Daarna was het een tijdje oorverdovend stil. Pragers blik ging naar de hoek met het tapijt dat Anna had opgetild. Plotseling stond hij op, liep met snelle stappen naar de hoek en drukte het tapijt nog eens stevig vast met zijn voet. Toen liep hij naar het raam van de aangrenzende woonkamer, keerde ons de rug toe en keek naar de tuin. Ik dacht: daar

heeft hij vanmorgen voordat wij kwamen ook zo gestaan en afscheid genomen. Toen draaide hij zich naar ons om. 'Van hieruit zie je de rododendron in zijn volle pracht. Eerste, tweede week van mei.' Hij zette een paar stappen in de richting van de rode sofa. 'Dit rood,' zei hij, 'heeft Dorothea uitgekozen. De stof lag in een Thaise winkel. Ik ben ook handig in meubels stofferen.' Hij aarzelde kort en ging toen op de sofa zitten, heel even maar en helemaal op de rand. Uiteindelijk stond hij weer op. Ook wij stonden op. De koffiekopjes op tafel waren nog vol, het lege dienblad stond in het midden. We bleven staan. Ik had het gevoel dat ik de tijd met mijn lichaam een zetje moest geven om hem te laten verstrijken. 'Ik weet het niet,' zei Prager, 'het atelier...' 'Natuurlijk,' zei Anna, en toen ging Prager ons voor naar de doorgang die naar het atelier leidde.

De grote, hoge ruimte was pijnlijk netjes opgeruimd. Het gereedschap lag even ordelijk op de lange werkbank als de sleutels op het aanrecht in de keuken. Op de rekken potten verf. Pragers blik gleed langs de verfpotten. 'Op een dag zal de verf opgedroogd zijn, volledig opgedroogd, keihard.' Hij keek ons aan. 'Wat gaat u met al die spullen doen?' 'Dat weten we nog niet,' zei ik, 'maar u kunt gerust zijn: we zorgen ervoor dat ze in goede handen komen.' 'En met deze ruimte?' 'We hebben een reeks kleine archeologische vondsten die we hier zullen opstellen. Maar we hebben ook een vleugelpiano, mis-

schien maken we hier wel een muziekkamer.' Heel even klaarde Pragers gezicht op. In dat ene, korte ogenblik lukte het hem alles los te laten. Toen was het weer voorbij.

Tijdens de voorbije drie uur waarin Prager ons door het huis had geleid, gaf hij nog blijk van een zekere verwachting, een klein beetje toekomst. Maar zoals hij nu te midden van zijn opgeruimde, doods aandoende atelier stond, leek hij volkomen uitgeblust. Hij was al een vrij kleine man, nu leek hij nog wat kleiner dan eerst. Met een langzame, onwillekeurige beweging ging hij met zijn hand door zijn stugge witte haar. Hij keek Anna en mij met zijn lichte ogen aan. Ik zal die blik nooit vergeten. Waarom helpen jullie mij niet? leek hij te vragen. Toen sloeg hij zijn ogen neer en sjokte naar de doorgang.

We stonden in de hal bij de voordeur. Moest ik de deur voor hem opendoen of hem dat liever zelf laten doen? Wat was tactvoller, wat getuigde van meer respect? Hij gaf Anna een hand. 'Ik wens u veel geluk in mijn huis,' zei hij. Vervolgens gaf hij mij een hand. 'En u wens ik hetzelfde.' Hij opende de deur en hield de klink langer vast dan nodig. 'Die heb ik ook zelf gemonteerd, toen de oude kapot was.' Hij liep de drie treden af. Na een paar stappen draaide hij zich om en liet zijn blik over het huis gaan. 'Dit huis is negenennegentig jaar in bezit van de Pragers geweest,' zei hij. Toen liep hij het pad af. Moesten wij in de deuropening blijven staan om te laten zien

dat hij ons niet koud liet? Anna sloot zachtjes de deur. Toen stonden we bij het keukenraam, net als daarvoor, en keken hem na. Bij de appelboom bleef hij staan. Heel even leek het alsof hij zich wilde vasthouden omdat hij duizelig werd. Maar toen zagen we dat het iets anders was: hij streek langzaam met zijn hand over de stam, telkens opnieuw. Alsof hij afscheid nam. We hielden onze adem in. Nog maar een paar stappen tot aan het hek. Toen deed hij het hek open, wierp nog een blik op het huis en vertrok. Het hek viel in het slot.

Anna en ik gingen zitten. ‘Dit zijn de langste uren die ik ooit heb meegemaakt,’ zei ik. Ze knikte. Haar blik bleef op het aanrecht hangen. Ze stond op. ‘Kom hier,’ zei ze, en ik ging naast haar staan. ‘Zie je wat ik zie?’ ‘Ja,’ zei ik, ‘daarnet lagen hier vier sleutels van de voordeur, nu nog maar drie.’ ‘Hij heeft er één in zijn zak gestoken toen hij koffiezette. En kijk: hij heeft ze zorgvuldig naast elkaar gelegd, zodat je geen leemte ziet. Straks droom ik nog van dat verdomde, keurige rijtje sleutels.’ Plotseling was ze helemaal niet meer de zelfverzekerde Anna die ze de hele tijd was geweest, maar de Anna die mij door haar nachtmerrie had gewekt. Ik sloeg mijn arm om haar heen. ‘Dat is toch geen probleem,’ zei ik, ‘ik was toch al van plan om alle sloten te laten vervangen, dat wordt aangeraden als je een huis koopt. En zo kan hij tijdens zijn laatste maanden de illusie koesteren dat hij nog altijd zijn huis binnen kan.’ We gingen weer zitten. ‘Ik zie

nog voor me hoe hij samen met ons bij de notaris zat. Hij aarzelde voordat hij tekende. Hij trilde licht, maar misschien verbeeld ik me dat. Toen hij de akte naar me toe schoof, had dat iets heftigs, niet zichtbaar, maar verborgen in zijn blik en zijn gelaatsuitdrukking. Alsof ik hem gedwongen had het huis te verkopen. “Een rationele beslissing,” zei hij ten slotte, “een beslissing vanuit rationele, niet vanuit emotionele redenen.”

Er werd aangebeld, en wij drukten op de knop van de deuropener. Prager stapte door het hek en liep met snelle stappen op het huis af. ‘Sorry dat ik nog een keer stoor, maar de kerstversiering houdt me bezig. Dat snoer met die lichtjes hangt daar niet goed, zo los naar beneden, ik moet het in orde maken.’ Hij wees naar de trap. ‘Mag ik?’ Ik knikte. Anna stond in de keuken met haar gezicht naar de kasten, haar armen over elkaar, en wipte op haar hakken. Zo stond ze altijd als ze met zichzelf overhooplag en haar woede verbeet. Ik hoorde Prager op het krukje klimmen en het snoer naast de gordijnroede van de haak nemen. En daarna gerinkel.

Hij vloekte. Ik stelde me voor dat het snoer uit zijn hand was geglipt en op de grond gevallen. Toen was te horen hoe hij het snoer en de lichtjes terug in de wandkast propte. Hij sloot de kast en draaide de sleutel om. Ik verwachtte dat hij nu meteen naar beneden zou komen. Maar er gebeurde niets. Ik liep naar Anna en legde mijn arm om haar schouder. ‘Geef hem nog een